

I. ΑΡΧΑΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ, ΟΕΔΒ

Η Εποχή του Χαλκού (3000-1100 π.Χ.)

Οι λαοί και οι πολιτισμοί της Εγγύς Ανατολής, σ. 13-20

1. Ποια είναι η συμβολή των Σουμερίων στην ανάπτυξη του πολιτισμού;

Με τους Σουμερίους, τον πρώτο λαό στον κόσμο, που ανέπτυξε υψηλό πολιτισμό, αρχίζει ουσιαστικά η ιστορία.

- Εφηύραν τον τροχό που τον χρησιμοποίησαν στην άρδευση και την κατασκευή του άρματος.
- Τελειοποίησαν το άροτρο, βελτιώνοντας έτσι την απόδοση των καλλιεργειών.
- Επεξεργάστηκαν πρώτοι τα μέταλλα.
- Επινόησαν τη χρήση ψημένων πλίνθων ως οικοδομικού υλικού.
- Οικοδόμησαν πόλεις.
- Έκοψαν πρώτοι νομίσματα.
- Εφηύραν τη σφηνοειδή γραφή την οποία υιοθέτησαν και άλλοι λαοί στη συνέχεια.
- Καλλιέργησαν τη γεωμετρία, την αριθμητική, την αστρονομία.

2. Τι γνωρίζετε για τον κώδικα του Χαμουραμί;

Έτσι ονομάζεται η αρχαιότερη γραπτή νομοθεσία η οποία σώθηκε χαραγμένη σε μία πέτρινη στήλη (Κώδικας Χαμουραμί). Οφείλεται στον Χαμουραμί. Οι νόμοι του Χαμουραμί είναι αυστηρότατοι και μας δίνουν μια παραστατική εικόνα της κοινωνίας της εποχής.

3. Ποια η προσφορά των Βαβυλωνίων στον πολιτισμό;

Το βαβυλωνιακό κράτος βοήθησε ιδιαίτερα την ανάπτυξη των επιστημών και των γραμμάτων. Η επιστήμη της αστρονομίας οφείλει στους Βαβυλώνιους τα πρώτα της βήματα, ενώ το έπος Γιλγαμές είναι ο πολυτιμότερος καρπός της πνευματικής τους ανάπτυξης.

4. Αξιολογήστε τη φράση:

Η Αίγυπτος είναι «δώρον του Νείλου».

«Δώρον του Νείλου» ονόμαζαν οι αρχαίοι Έλληνες την Αίγυπτο και είχαν απόλυτο δίκιο. Ο Νείλος, που πηγάζει σχεδόν από τον Ισημερινό, διασχίζει την Αίγυπτο και την μεταβάλλει σε αληθινό σιτοβολώνα.

Ο Νείλος είναι η μόνη οδός επικοινωνίας για την Αίγυπτο. Πλήθος πλοίων τον διασχίζουν. Πλέον προς τις ακτές της Παλαιστίνης, απ' όπου προμηθεύονται ξυλεία.

Η χλωρίδα και η *πανίδα* στις όχθες του Νείλου καλύπτουν απόλυτά τις ανάγκες των Αιγυπτίων. Στο δέλτα του ποταμού ψαρεύουν και το κυνήγι είναι άφθονο. Εκεί φυτρώνει σε αφθονία ο **πάπυρος**, τον οποίο χρησιμοποιούν για να κατασκευάζουν πλοία, καλάθια, σχοινιά και, κυρίως, ένα είδος χαρτιού.

5. Φαραώ

Έτσι ονόμαζαν οι αιγύπτιοι τους βασιλιάδες τους. Ο Φαραώ θεωρείται γιος του υπέρτατου θεού των Αιγυπτίων, του Όσιρη. Είναι απόλυτος κυρίαρχος, διοικεί το στρατό και είναι ο ανώτατος θρησκευτικός αξιωματούχος. Ο Φαραώ για να κυβερνά χρησιμοποιεί πλήθος κρατικών υπαλλήλων.

6. Τι γνωρίζετε για τη θρησκεία των αρχαίων Αιγυπτίων ;

Η θρησκεία των Αιγυπτίων είναι **πολυθεϊστική**. Οι κυριότεροι από τους θεούς είναι ο Άμον Ρα, θεός του ήλιου, ο Όσιρις, θεός του ήλιου και της βλάστησης, και η Ίσις, θεά της γονιμότητας. Οι ναοί θεωρούνται οίκοι του θεού και οι ιερείς τελούν τα λατρευτικά τους καθήκοντα στο όνομα του Φαραώ. Οι Αιγύπτιοι πιστεύουν στη μετά θάνατον ζωή, γι' αυτό φροντίζουν να ταριχεύουν τους νεκρούς (μούμιες).

7. Ιερογλυφικά

Οι Αιγύπτιοι χρησιμοποιούν ένα είδος γραφής, τα **ιερογλυφικά**. Γράφουν επάνω σε πάπυρους, αλλά και οι τοίχοι των μνημείων είναι γεμάτοι από ιερογλυφικά κείμενα.

Η αιγυπτιακή γραφή περιλαμβάνει περίπου 5.000 ιερογλυφικά σημεία.

Η ιερογλυφική γραφή αποκρυπτογραφήθηκε από τον Σαμπολλιόν.

8. Ποια η συμβολή των Φοινίκων στον πολιτισμό;

Οι Φοίνικες, πολιτιστικά, επηρεάστηκαν από τους γύρω λαούς, αλλά η μεγάλη συμβολή τους στην εξελικτική πορεία της ιστορίας ήταν η επινόηση ενός αλφαβήτου, το οποίο σχηματιζόταν από 22 σύμφωνα. Εξέλιξη αυτού του αλφαβήτου αποτελεί το ελληνικό αλφάβητο.

9. Ποια η συμβολή των Εβραίων στον πολιτισμό;

Οι Εβραίοι είναι ο πρώτος **μονοθεϊστικός λαός** της ανθρώπινης ιστορίας. Πιστεύουν σε έναν παντοδύναμο θεό. Κατά τους Εβραίους ο Θεός απευθύνεται σε αυτούς με τους προφήτες. Οι προφήτες έχουν ως έργο τους να μεταφέρουν το λόγο του Θεού στο λαό και να τον κρατούν στο δρόμο της αληθινής θρησκείας. Από τότε που οι Εβραίοι έχασαν την ανεξαρτησία τους, οι προφήτες αναγγέλλουν την έλευση ενός Μεσσία, σταλμένου από τον Θεό για να τους απελευθερώσει.

Το ιερό βιβλίο των Εβραίων είναι η Εβραϊκή Βίβλος ή Παλαιά Διαθήκη. Γράφτηκε σταδιακά κατά την 1^η χιλιετία, από τον 1^ο έως τον 2^ο αιώνα π.Χ. Διηγείται την ιστορία του εβραϊκού λαού και εκθέτει τα στοιχεία της θρησκευτικής του πίστης.

Ο Μινωικός Πολιτισμός, σ. 23-25

10. Πού αναπτύχθηκε ο μινωικός πολιτισμός, ποιος αρχαιολόγος τον έφερε στο φως και πού οφείλεται το όνομα του πολιτισμού αυτού;

Ο πολιτισμός που αναπτύχθηκε στην Κρήτη στην 3η και 2η χιλιετία π.Χ. και έφτασε σε υψηλό επίπεδο κοινωνικής και οικονομικής οργάνωσης και καλλιτεχνικής παραγωγής, είναι γνωστός με το όνομα «μινωικός πολιτισμός». Πήρε το όνομά του από το μυθικό βασιλιά της Κνωσού Μίνωα και ήρθε στο φως στις αρχές του 20ού αιώνα με τις ανασκαφές του Βρετανού αρχαιολόγου Άρθουρ Έβανς στην Κνωσό.

11. Ποια είναι τα σπουδαιότερα μινωικά κέντρα;

Τα σπουδαιότερα μινωικά κέντρα βρίσκονται στην Κνωσό, Φαιστό, Ζάκρο και στα Μάλια.

12. Περιγραφή μινωικού ανακτόρου

Τα ανάκτορα είναι μεγάλα συγκροτήματα κτιρίων, αποτελούνται δηλαδή από πολλές πτέρυγες δωματίων και είναι τα διοικητικά, οικονομικά, θρησκευτικά και καλλιτεχνικά κέντρα της περιοχής στην οποία βρίσκονται.

Παρά τις επιμέρους διαφορές όλα τα μινωικά ανάκτορα έχουν τα εξής κοινά χαρακτηριστικά:
Αντώνης Πηλαβάκης

- Έχουν προσανατολισμό στον άξονα Βορρά-Νότου.
- Έχουν μία ορθογώνια κεντρική αυλή. Γύρω της αναπτύσσονται οι πτέρυγες των δωματίων.
- Ήταν πολυώροφα, είχαν μεγάλες κλίμακες, φωταγωγούς, σύστημα ύδρευσης και αποχέτευσης και αρκετοί χώροι τους έφεραν τοιχογραφίες. Από αυτές αντλούμε πλήθος πληροφοριών για πολλές από τις πτυχές της ζωής των Μινωιτών.
- Δεν ήταν οχυρωμένα.

Τα ανάκτορα ήταν η κατοικία του άρχοντα της ευρύτερης περιοχής, όπου συγκεντρωνόταν η παραγωγή και τα εμπορεύματα για να διατεθούν στο εσωτερικό του νησιού ή στο εξωτερικό. Ήταν επίσης κέντρα κατασκευής πολύτιμων αντικειμένων και καλλιτεχνημάτων, καθώς και θρησκευτικά κέντρα, όπου μαζευόταν πλήθος κόσμου με την ευκαιρία διαφόρων τελετών. Στα ανάκτορα δηλαδή ζούσε, κυκλοφορούσε και εργαζόταν μεγάλος αριθμός αξιωματούχων, υπαλλήλων και τεχνιτών.

13. Ποια είδη γραφής συναντούμε στη μινωική Κρήτη ; Ποιοι παράγοντες οδήγησαν τους κατοίκους της στη χρήση της γραφής ;

Η ανάπτυξη του εμπορίου και η περίπλοκη διοικητική και κοινωνική οργάνωση οδήγησαν γύρω στο 1700 στη χρήση ενός συστήματος γραφής το οποίο αρχικά έμοιαζε μετά ιερογλυφικά, όπως αποδεικνύει ο δίσκος της Φαιστού. Λίγο αργότερα άρχισε να χρησιμοποιείται ένα νέο σύστημα γραφής, η **Γραμμική Α**. Η γραφή ήταν συλλαβική, δηλαδή κάθε σημείο αντιστοιχούσε σε μία **συλλαβή**, και υπήρξε το πρότυπο για την ανάπτυξη της μυκηναϊκής γραφής. Σημεία αυτής της γραφής έχουν βρεθεί κυρίως επάνω σε αγγεία ή χαραγμένα σε πινακίδες απογραφής εμπορευμάτων. Η γραφή όμως αυτή δεν έχει αποκρυπτογραφηθεί.

Η θρησκεία και η τέχνη των Μινωιτών, σ. 26-28

14. Τι γνωρίζετε για τη θρησκεία των Μινωιτών ;

Οι Μινωίτες πίστευαν, βασικά, σε ένα σύμπλεγμα γυναικείων θεοτήτων οι οποίες έχουν άμεση σχέση με τη βλάστηση και τη διαδοχή των εποχών, την άνθηση και το μαρασμό, το θάνατο και την ανάσταση. Στα χρόνια της ακμής του μινωικού πολιτισμού δεν υπήρχαν στην Κρήτη μεγάλοι ναοί αλλά μόνο μικρά ανακτορικά ή οικιακά ιερά. Οι πιστοί αισθάνονται τη θεότητα σαν κάτι μυστηριακό, φευγαλέο και άπιαστο. Συχνά η λατρεία του θεού πραγματοποιείται και σε σπήλαια, όπως στο Δικταίο Άντρο*, όπου οι πιστοί προσέφεραν μικρά ειδώλια που απεικόνιζαν τους ίδιους τους θεούς.

Μεγάλη είναι η σημασία του **ιερού δέντρου** στη μινωική θρησκεία. Το κύριο ιερό δέντρο φαίνεται να είναι η **ελιά**.

Από τα ζώα σημαντικό ρόλο παίζει στη μινωική θρησκεία ο **ταύρος**.

Οι τελετές περιλάμβαναν χορούς και αγώνες, όπως τα **ταυροκαθάψια**.

Το ιερατείο το αποτελούσαν κυρίως γυναίκες, αλλά υπήρχαν και άνδρες ιερείς.

Επειδή δεν έχουν ακόμη αναγνωσθεί οι γραφές των Μινωιτών, μόνη πηγή πληροφόρησης μας για τη θρησκεία τους είναι τα έργα τέχνης που έφεραν στο φως οι ανασκαφές.

15. καμαραϊκά αγγεία

Τα ωραιότερα αγγεία αυτής της εποχής στη μινωική Κρήτη είναι τα πολύχρωμα καμαραϊκά. Οφείλουν την ονομασία τους στο σπήλαιο των Καμάρων, όπου πρωτοβρέθηκαν. Κατασκευάζονταν στα εργαστήρια των μεγάλων ανακτόρων της Κνωσού και της Φαιστού. Τα καμαραϊκά αγγεία εξαγόταν σε όλη την ανατολική Μεσόγειο και την Αίγυπτο. Διακοσμούνταν συνήθως με πολύπλοκα καμπυλόγραμμα σχέδια γεμάτα φαντασία και σπανιότερα με θέματα από το ζωικό και φυτικό κόσμο.

Ο Μυκηναϊκός κόσμος, σ. 29-32

16. Πότε αναπτύχθηκε ο μυκηναϊκός πολιτισμός και πού οφείλει το όνομα του;

Ο πολιτισμός που αναπτύχθηκε στην ηπειρωτική Ελλάδα κατά την ύστερη Εποχή του Χαλκού (1600-1100 π.Χ.) ήταν ο πρώτος μεγάλος ελληνικός πολιτισμός. Την ονομασία του επινόησαν οι αρχαιολόγοι από το σημαντικότερο κέντρο της εποχής, τις Μυκήνες. Πρώτοι ήρθαν στο φως οι βασιλικοί τάφοι που ανέσκαψε στην ακρόπολη των Μυκηνών ο Ερρίκος Σλήμαν .

Σπουδαιότερα κέντρα είναι οι Μυκήνες, η Τίρυνθα, η Πύλος και η Θήβα .

17. Κυκλώπεια τείχη

Έτσι ονομάζονται τα τείχη των μυκηναϊκών ακροπόλεων γιατί οι τεράστιοι ογκόλιθοι που χρησιμοποιήθηκαν για την κατασκευή τους είχαν εντυπωσιάσει τους αρχαίους Έλληνες και τους έκαναν να αποδώσουν την οικοδόμηση τους στους μυθολογικούς Κύκλωπες.

18. Θολωτοί τάφοι

Ήταν τάφοι των βασιλιάδων και των οικογενειών τους, καθώς και άλλων αριστοκρατικών οικογενειών. Ήταν μεγάλα κτίσματα από πέτρα, με σχήμα κυκλικό και θολωτή στέγη. Στην είσοδο τους υπήρχε διάδρομος με χτισμένες και τις δύο πλευρές του. Μετά την ταφή του νεκρού, ο διάδρομος αυτός σκεπαζόταν με χώμα, όπως και ο ίδιος ο θολωτός τάφος και { έτσι σχηματιζόταν ένας τεχνητός λόφος. Ο πιο επιβλητικός από τους σωζόμενους σήμερα θολωτούς τάφους είναι ο γνωστός ως «θησαυρός» ή «τάφος του Ατρέα», που ανάγεται στα μέσα του 13ου αι. π.Χ. Δυστυχώς και αυτός, όπως και όλοι οι άλλοι θολωτοί τάφοι που έχουν βρεθεί, είναι συλημένος ήδη από την αρχαιότητα και από την περίοδο της τουρκοκρατίας.

19. Κοινωνικές τάξεις στη μυκηναϊκή κοινωνία

Η μυκηναϊκή κοινωνία θυμίζει μια πυραμίδα, στην κορυφή της οποίας βρίσκεται ο **άναξ**. Αυτός, μαζί με την οικογένεια του, κατοικούσε στο ανάκτορο, το κέντρο εξουσίας της κάθε επικράτειας. Ακολουθούσαν στην ιεραρχία οι διάφοροι αυλικοί και το ιερατείο. Οι κάτοικοι της κάθε περιοχής αποτελούσαν τους δήμους. Οι δήμοι ήταν πολυάριθμοι, οργανωμένοι σε χωριά, γύρω από το διοικητικό κέντρο, το ανάκτορο. Εκτός από τους γεωργούς και τους κτηνοτρόφους, οι πινακίδες με κείμενα σε Γραμμική γραφή Β μας παραδίδουν μια ανεξάντλητη σειρά από εξειδικευμένους τεχνίτες. Στην κατώτερη κοινωνική βαθμίδα βρίσκονται οι δούλοι.

20. Γραμμική γραφή Β΄

Ήταν η γραφή των Μυκηναίων. Το 1952 οι Βρετανοί Μάικλ Βέντρις και Τζον Τσάντγουικ αποκρυπτογράφησαν τη γραφή των πινακίδων, τη Γραμμική Β. Τότε διαπιστώθηκε ότι η γλώσσα των πινακίδων ήταν ελληνική.

Η γραφή των πινακίδων είναι συλλαβική, δηλαδή κάθε σύμβολο αποδίδει μια συλλαβή (πα, τα, ρο, μα, τι). Το ίδιο συμβαίνει και με τη Γραμμική γραφή Α της Κρήτης, η οποία ακόμη δεν έχει αποκρυπτογραφηθεί. Πολλοί επιστήμονες υποστηρίζουν ότι η Γραμμική γραφή Β είναι εξελιγμένη και τελειοποιημένη μορφή της Γραμμικής γραφής Α.

Στα κείμενα των πινακίδων με Γραμμική γραφή Β καταγράφονται διάφορες εμπορικές-οικονομικές δραστηριότητες των ανακτόρων που αφορούν κυρίως τη διακίνηση γεωργικών και κτηνοτροφικών προϊόντων. Έμμεσα, όμως, τα ίδια αυτά κείμενα μας δίνουν πληροφορίες για τη διοικητική οργάνωση και τη θρησκευτική ζωή του μυκηναϊκού κόσμου.

21. Λόγοι καταστροφής του μυκηναϊκού πολιτισμού:

Άλλοι επιστήμονες την αποδίδουν σε μετακίνηση νέων ελληνικών φύλων (κάθοδος των Δωριέων), άλλοι σε εσωτερικές αναταραχές και άλλοι, τέλος, στην τρομακτική αναστάτωση που επικρατεί αυτή την περίοδο στην ανατολική λεκάνη της Μεσογείου, με την πτώση του κράτους των Χετταίων και με τις επιθέσεις των λεγόμενων «λαών της θάλασσας» εναντίον της Αιγύπτου.

Η αναστάτωση αυτή είχε ως συνέπεια την πτώση του μυκηναϊκού εμπορίου και τη σταδιακή παρακμή των μυκηναϊκών ανακτόρων εξαιτίας της οικονομικής κρίσης. Μάλλον, όμως, η πτώση της μυκηναϊκής δύναμης οφείλεται σε ένα συνδυασμό και των τριών λόγων. Ο μυκηναϊκός πολιτισμός έχασε την ισχύ του, δεν κατέρρευσε όμως τελειωτικά. Πολλά στοιχεία του θα επιβιώσουν στην επόμενη φάση του ελληνικού πολιτισμού.

Μυκηναϊκή θρησκεία και τέχνη, σ. 33-35

22. Τι γνωρίζετε για τη μυκηναϊκή θρησκεία;

Στις πινακίδες αναφέρονται ο Ζευς, η Ήρα, ο Ποσειδών, η Άρτεμις, ο Άρης και ο Διόνυσος. Σπουδαία θέση κατέχει μία θεά η οποία συνήθως προσφωνείται με την ονομασία «Πότνια (=σεβάσμια)». Η «Κυρία Πότνια» είναι αναμφίβολα η κυρίαρχη μυκηναϊκή θεότητα και σε αυτήν προσφέρονται πρόβατα, αρωματικά έλαια, μαλλί και μέλι.

Οι Μυκηναίοι δεν έχτιζαν μεγάλους ναούς και, όπως και οι Μινωίτες, λάτρευαν τους θεούς τους σε μικρά ιερά. Το ιερατείο, άνδρες και γυναίκες, αποτελούσε ιδιαίτερη κοινωνική τάξη και διαχειριζόταν την περιουσία των ιερών.

23. Τα μυκηναϊκά ανάκτορα έχουν πιο απλό σχέδιο από τα μινωικά. Αποτελούνται από έναν προθάλαμο που βλέπει στην αυλή και από το κύριο δωμάτιο που έχει μεγάλη κυκλική εστία στο κέντρο και είναι ο χώρος υποδοχής (τύπος μεγάρου). Γύρω υπάρχουν άλλοι δευτερεύοντες χώροι κατοικίας των ηγεμόνων.

24. Περιήρημοι είναι επίσης οι μνημειακοί **θολωτοί τάφοι** όπως ο «θησαυρός του Ατρέα» στις Μυκήνες, που θεωρήθηκε ως τάφος του Αγαμέμνονα, ο «τάφος της Κλυταιμνήστρας» και άλλοι. Από ένα μακρύ, πλατυσωμένο με λίθινους τοίχους διάδρομο, φθάνει κανείς στον κυκλικό θάλαμο που είναι χτισμένος με παρόμοιο τρόπο και έχει θολωτή οροφή. Μετά την ταφή, διάδρομος και θάλαμος σκεπάζονται με χώμα, ώστε ο τάφος έμοιαζε εξωτερικά με χαμηλό λόφο. Τέτοιοι τάφοι έχουν βρεθεί σε πολλά μυκηναϊκά κέντρα

Κυκλώπεια τείχη

Οι Μυκηναίοι χτίζουν τα μνημειακά ανάκτορα τους σε υψώματα -ακροπόλεις- τις οποίες οχυρώνουν με γιγαντιαία τείχη. Τα τείχη αυτά είναι γνωστά ως «κυκλώπεια» από τους τεράστιους ογκόλιθους που χρησιμοποιούνταν για το χτίσιμό τους.

Αρχαϊκή Εποχή (800-479 π.Χ.)

Αποικιακή εξάπλωση, σ. 43-44

25. Ποιοι λόγοι ώθησαν τους Έλληνες να μεταναστεύσουν κατά τον 8ο αιώνα π.Χ. ;

Οι λόγοι που ώθησαν τους Έλληνες στη μετανάστευση ήταν κυρίως οικονομικοί, όπως η επιθυμία απόκτησης καλλιεργήσιμης γης, και η ανάγκη προμήθειας σιδηρομεταλλεύματος. Παράλληλα και λόγοι πολιτικοί, όπως η επικράτηση πολιτικών αντιπάλων, ανάγκασαν πολλούς να εγκαταλείψουν την πατρίδα τους και να αναζητήσουν νέους χώρους εγκατάστασης.

26. Περιγράψετε τη διαδικασία ίδρυσης μιας αποικίας.

Η εγκατάσταση σε έναν τόπο δε γινόταν τυχαία. Η θέση επιλεγόταν από πριν και η αναχώρηση ήταν οργανωμένη. Ως αρχηγός της αποστολής (οικιστής) οριζόταν ένα άτομο που είχε ξεχωριστές ικανότητες και ενέπνεε εμπιστοσύνη σε όλους. Η τελετή της αναχώρησης γινόταν με τη συμμετοχή όλων των κατοίκων μέσα σε ένα κλίμα μεγάλης συγκίνησης. Η πόλη που ιδρύοταν είχε τις περισσότερες φορές πλούσια ενδοχώρα και απάνεμο λιμάνι. Συνήθως προτιμούσαν περιοχή που είχε φυσική οχύρωση. Αυτό τους απασχολούσε ιδιαίτερα, γιατί είχαν να αντιμετωπίσουν και την πιθανή έχθρα των κατοίκων της περιοχής. Η συμβίωση γενικά ήταν ειρηνική, αλλά δεν είναι λίγες οι φορές που οι άποικοι πολέμησαν για να κρατήσουν τη θέση τους.

27. Ποια η σχέση μητρόπολης-αποικίας ;

Η νέα πόλη αποκτούσε δική της οργάνωση και νέους θεσμούς. Σταδιακά γινόταν ανεξάρτητη και ανέπτυξε συμμαχικές και οικονομικές σχέσεις με άλλες πόλεις. Οι δεσμοί όμως με τη μητρόπολη (μητέρα-πόλη) ήταν πάντοτε στενοί και η σύγκρουση ανάμεσα τους ήταν αδιανόητη. Και αν αυτό συνέβαινε καμιά φορά, όλοι το κατέκριναν

28. Ποια ήταν τα αποτελέσματα του Β' αποικισμού;

Ο αποικισμός έφερε πολλές αλλαγές στη ζωή όλων των ανθρώπων.

Η επαφή με άλλους λαούς διέυρνε τον πνευματικό ορίζοντα. Η ζωή άλλαξε. Τα μέταλλα κάλυψαν τη ζήτηση, γεγονός που οδήγησε στη δημιουργία πολλών επαγγελματιών. Η ανάπτυξη της αγγειοπλαστικής έδωσε την ευκαιρία σε πολλούς ζωγράφους να αξιοποιήσουν το ταλέντο τους.

Μέχρι τότε οι **έμποροι** («οι εν πορεία») μετακινούνταν από τόπο σε τόπο και πουλούσαν τα εμπορεύματά τους. Η ευρεία κατανάλωση, καθώς και η αύξηση των αγορών οδήγησαν στη δημιουργία χώρων, όπου η διάθεση των προϊόντων θα ήταν συνεχής.

Παράλληλα λοιπόν με τους εμπόρους αναπτύχθηκαν και οι **κάπηλοι**, δηλαδή οι μικρέμποροι, οι λιανοπωλητές.

Η πόλη-κράτος και η εξέλιξη του πολιτεύματος, σ. 45-47

29. Πόλη - κράτος

Πυρήνας του νέου θεσμού υπήρξε ο συνοικισμός. Ακολούθησε η ένωση των συνοικισμών σε μία πόλη (άστυ), γύρω από μία ισχυρή θέση, την ακρόπολη. Πάνω στην **ακρόπολη** χτίζονταν οι ναοί και τα δημόσια κτίρια. Κάτω και γύρω από αυτήν απλώνονταν οι κατοικίες και τα καταστήματα, όπου τεχνίτες, ξυλουργοί, αγγειοπλάστες και έμποροι εργάζονταν για να καλύψουν τις ανάγκες της ζήτησης. Σταδιακά η πόλη περιβάλλεται από τείχη. Στην ύπαιθρο εξακολούθησε να μένει ένα μέρος του πληθυσμού που ασχολούνταν με τη γεωργία και την κτηνοτροφία.

30. Η εξέλιξη του πολιτεύματος (δηλαδή του συστήματος διακυβέρνησης)

Όταν συγκροτήθηκε η πόλη, η βασιλεία είχε παρακμάσει. Την εξουσία κατέλαβαν οι ευγενείς και έτσι το πολίτευμα έγινε αριστοκρατικό. Η ονομασία αυτή οφείλεται στους αρίστους, τους πλούσιους δηλαδή ιδιοκτήτες γης, που παλαιότερα αποτελούσαν και το συμβούλιο του βασιλιά.

Με την ανάπτυξη του εμπορίου και την ευρεία χρησιμοποίηση του νομίσματος δημιουργήθηκε μία νέα τάξη, η οποία με τη δύναμη του χρήματος αφαίρεσε την εξουσία από τους αριστοκράτες. Οι λίγοι αυτοί επέβαλαν τη δική τους εξουσία και το πολίτευμα έγινε ολιγαρχικό. Κριτήριο για συμμετοχή στην εξουσία δεν ήταν πια η καταγωγή αλλά ο πλούτος.

Η εξουσία των ολίγων δεν έλυσε τα βασικά προβλήματα των πολλών, με αποτέλεσμα να ξεσπούν συχνά ταραχές. Την κοινωνική αυτή δυσαρέσκεια και την ανασφάλεια γενικά των πολιτών εκμεταλλεύτηκαν φιλόδοξα άτομα, που κατάφεραν με λαϊκή πολλές φορές υποστήριξη να επιβάλουν τυραννικό καθεστώς.

Οι τύραννοι άσκησαν την εξουσία αποβλέποντας στο δικό τους όφελος, χωρίς να δίνουν λόγο σε κανέναν για τις πράξεις τους. Αν και συνέδεσαν το όνομα τους με μεγάλα έργα, όπως ο Περίανδρος στην Κόρινθο, ο Πολυκράτης στη Σάμο, ο Φείδων στο Άργος κ.ά., γενικά δεν κέρδισαν τη συμπάθεια του λαού.

Στην Αθήνα, είχε ήδη ξεκινήσει η πορεία προς τη δημοκρατία.

Η Σπάρτη, σ.48-49

31. Σε ποιες κοινωνικές τάξεις ήταν χωρισμένοι οι κάτοικοι του σπαρτιατικού κράτους, ποιες οι ασχολίες της καθεμιάς,

Οι **Σπαρτιάτες** είχαν πλήρη δικαιώματα και σ' αυτούς είχε μοιραστεί η γη. Κύριες απασχολήσεις τους ήταν τα πολιτικά πράγματα και η πολεμική τέχνη.

Οι **περίοικοι** οι οποίοι ασχολήθηκαν με το εμπόριο, αυτοί δηλαδή που κατοικούσαν σε οικισμούς γύρω από τη Σπάρτη.

(**Οι ειλωτες**) Οι παλιοί κάτοικοι έγιναν δούλοι με την υποχρέωση να καλλιεργούν τη γη και να παραδίδουν ένα μέρος της παραγωγής στους ιδιοκτήτες του κτήματος. Ο φόβος μιας επανάστασης των δούλων ήταν πάντοτε υπαρκτός και ταλάνιζε τους Σπαρτιάτες.

32. Από ποιους θεσμούς συνίσταται το πολίτευμα της Σπάρτης;

Το πολίτευμα της Σπάρτης, σύμφωνα με την παράδοση, ήταν έργο του μεγάλου νομοθέτη Λυκούργου.

Η πόλη είχε δύο βασιλείς: το γεγονός αυτό προέκυψε, σύμφωνα με μία άποψη, ως ανάγκη, από τη γέννηση κάποτε διδυμων διαδόχων. Οι βασιλείς δεν είχαν πολλές αρμοδιότητες. Ήταν θρησκευτικοί και στρατιωτικοί αρχηγοί.

Την ουσιαστική εξουσία στην πόλη είχαν οι πέντε έφοροι, υπεύθυνοι για την άμυνα και τις εξωτερικές σχέσεις του κράτους.

Η γερουσία ήταν ένα συμβούλιο από 28 άτομα που είχαν ηλικία άνω των εξήντα ετών. Κύριο έργο είχε να προετοιμάζει τα θέματα που υποβάλλονταν για έγκριση στην Απέλλα.

Στη λαϊκή αυτή συνέλευση (Απέλλα) συμμετείχαν όλοι οι Σπαρτιάτες που είχαν συμπληρώσει το τριακοστό έτος της ηλικίας τους.

33. Αγωγή των νέων

Τα παιδιά από την ηλικία των επτά ετών τα αναλάμβανε η πόλη. Ζούσαν όλα μαζί σε ομάδες, όπου μάθαιναν να υπομένουν τη σκληρή ζωή και τις κακουχίες. Διδάσκονταν ανάγνωση, γραφή, μουσική και χορό.

Με ανάλογο τρόπο εκπαιδούνταν και τα κορίτσια, τα οποία συμμετείχαν ελεύθερα σε πολλές εκδηλώσεις της πόλης. Έπρεπε και αυτά να αποκτήσουν δυνατό σώμα και να διαπλάσουν ηθικό χαρακτήρα. Έτσι θα μπορούσαν στο μέλλον να γίνουν άξιες μητέρες.

34.ΛΑΚΩΝΙΣΜΟΣ

Οι Σπαρτιάτες μάθαιναν τα παιδιά τους να αποφεύγουν τη φλυαρία και να μιλούν σύντομα και περιεκτικά. Η διατύπωση μιας φράσης με λίγες λέξεις και έξυπνο περιεχόμενο ονομάστηκε λακωνισμός.

35. Ποιος ήταν ο βασικός σκοπός της σπαρτιατικής αγωγής;

Η Σπάρτη λοιπόν ήταν ένα στρατόπεδο, όπου ύψιστο αντικειμενικό σκοπό της ζωής του είχε ο καθένας, να είναι σε κάθε στιγμή έτοιμος να πολεμήσει με τη μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα για την πόλη του. Ο σκοπός κάθε νόμου, ο έσχατος λόγος όλου του συστήματος κοινωνικής διατάξεως ήταν να διαμορφώσει καλούς στρατιώτες. Η χλιδή στην ιδιωτική ζωή απαγορευόταν αυστηρά· η σπαρτιατική λιτότητα έγινε παροιμιώδης. Ο επιμέρους άνθρωπος, απορροφημένος ολόκληρα μέσα στο κράτος, δεν είχε καθόλου δική του ατομική ζωή· δεν είχε να λύσει προβλήματα της δικής του ανθρώπινης υπάρξεως

36. Ποια ήταν η θέση της γυναίκας στην αρχαία Σπάρτη; Συγκρίνετέ την με τη θέση της γυναίκας στην αρχαία Αθήνα ;

Η αγωγή των κοριτσιών ήταν ανάλογη με αυτή των αγοριών: πριν απ' το γάμο, ασκούνταν στα γυμναστήρια και η εκπαίδευση τους είχε ως στόχο να τις κάνει καλές συζύγους και μητέρες. Γενικά, στην αρχαία Σπάρτη υπήρχε μεγάλος σεβασμός στις γυναίκες και ιδιαίτερα στις μητέρες

Σε σύγκριση με τη θέση της γυναίκας στην αρχαία Σπάρτη η θέση της γυναίκας στην αρχαία Αθήνα ήταν υποβαθμισμένη καθώς ήταν περιορισμένες στο σπίτι, δε μορφώνονταν και ούτε συμμετείχαν στη δημόσια ζωή της πόλης.

Αθήνα: Από τη Βασιλεία στην Αριστοκρατία, σ. 50-51

37. Ποια τα κυριότερα όργανα εξουσίας του αριστοκρατικού πολιτεύματος;

Στο αριστοκρατικό πολίτευμα εξακολούθησε να υπάρχει ο θεσμός του **άρχοντα-βασιλιά** με αρμοδιότητες θρησκευτικού χαρακτήρα. Ουσιαστική εξουσία ασκούσαν ο **επώνυμος άρχοντας**, υπεύθυνος για τη σύγκληση της Εκκλησίας του Δήμου, και ο **πολέμαρχος**, αρμόδιος για στρατιωτικά **θέματα**. Οι **έξι θεσμοθέτες** ασχολούνταν με δικαστικά **θέματα**. Ο **Άρειος Πάγος** ήταν υπεύθυνος για την τήρηση των νόμων. Η **Εκκλησία του Δήμου**, ως συνέλευση όλων των Αθηναίων, απέκτησε μεγάλη σημασία στα μεταγενέστερα χρόνια.

38. Νομοθεσία του Δράκοντα

Οι ευγενείς, για να εκτονωθεί η λαϊκή δυσαρέσκεια, **ανέθεσαν** το 624 π.Χ. στον Δράκοντα να καταγράψει τους νόμους. **Οι νόμοι του Δράκοντα**, «γραμμένοι με *αίμα*», όπως είπαν, ήταν πολύ αυστηροί. Αποτελούσαν, πάντως, μια προσπάθεια να επιβληθεί η τάξη και να ησυχάσει ο τόπος. Γι' αυτό και μέχρι σήμερα όταν μιλάμε για δρακόντεια μέτρα εννοούμε τα πολύ αυστηρά.

Αθήνα: Πορεία προς τη Δημοκρατία, σ. 52-53

39. Νομοθεσία του Σόλωνα

Ένα από τα μέτρα που έλαβε ο Σόλωνας ήταν η κατάργηση των χρεών. Απελευθέρωσε αυτούς που είχαν γίνει δούλοι λόγω χρεών και απαγόρευσε στο εξής να δανείζεται κάποιος με εγγύηση την προσωπική του ελευθερία. Αυτή είναι η περίφημη διάταξη της νομοθεσίας του Σόλωνα, γνωστή ως **σεισάχθεια**, με την οποία λυτρώθηκε η αγροτική τάξη.

Ένα άλλο μέτρο, με το οποίο ο Σόλωνας αποδυνάμωσε το αριστοκρατικό πολίτευμα, ήταν η διαίρεση των πολιτών σε τέσσερις τάξεις. Ως βάση έθεσε το εισόδημα και όχι την καταγωγή. Ανάλογα όρισε και τα αξιώματα.

Παράλληλα, διεύρυνε τον πολιτικό ρόλο της **Εκκλησίας του Δήμου**, στην οποία έπαιρναν μέρος όσοι είχαν συμπληρώσει το εικοστό έτος της ηλικίας τους. Τα **θέματα** που συζητούνταν στη συνέλευση του λαού, τα προετοιμάζε η **Βουλή των Τετρακοσίων**.

Η δημιουργία της **Ηλιαίας**, ενός δικαστηρίου στο οποίο συμμετείχαν με κλήρωση άτομα από όλες τις τάξεις, ήταν μέτρο που στόχευε στην καλύτερη απονομή της δικαιοσύνης και την εξάλειψη των ανισοτήτων.

Για να πετύχει, εξάλλου, ο Σόλωνας την ενεργό συμμετοχή των πολιτών στα κοινά, ψήφισε νόμο με τον οποίο στερούσε τα πολιτικά δικαιώματα από όσους δεν έπαιρναν σαφή θέση πάνω στα κοινωνικά και πολιτικά **θέματα**.

40. Κλεισθένης Μεταρρυθμίσεις

Σημαντικό μέτρο ήταν η δημιουργία **δέκα φυλών**, των οποίων τα μέλη προέρχονταν από διαφορετικές περιοχές της Αττικής. Έτσι *έπαψαν* η συγγένεια και η καταγωγή να παίζουν ρόλο στην πολιτική ζωή της Αθήνας. Με το μέτρο αυτό ο Κλεισθένης «έδωσε την πολιτεία στον λαό», όπως έγραψε αργότερα ο Αριστοτέλης.

Ένα άλλο μέτρο ήταν η αύξηση της βουλής κατά 100 μέλη (Βουλή των Πεντακοσίων).

Για να προστατεύσει τους πολίτες από τον κίνδυνο αύξησης της δύναμης του πολέμαρχου στρατηγού, αύξησε τον αριθμό των στρατηγών σε δέκα.

Κυρίαρχο σώμα έγινε πλέον η Εκκλησία του Δήμου, στην οποία λαμβάνονταν οι πιο σοβαρές αποφάσεις.

Ο Κλεισθένης έκανε προσιτά στους πολίτες όλα τα αξιώματα και εξασφάλισε τη λαϊκή συνοχή. Δίκαια θεωρείται ως ο **θεμελιωτής του δημοκρατικού πολιτεύματος**. Οι δημοκρατικοί θεσμοί αφύπνισαν το ενδιαφέρον του πολίτη για τα κοινά και επέφεραν σημαντική αλλαγή στον τρόπο ζωής της πόλης. Το αποφασιστικό αυτό βήμα προς τη δημοκρατία που πραγματοποιήθηκε στην αρχαία Αθήνα έχει παγκόσμια ιστορική σημασία.

Οι Πανελλήνιοι δεσμοί, σ. 54-56

41. Να αναφέρετε τέσσερις πανελλήνιους δεσμούς που συνέδεαν τους-αρχαίους Έλληνες. Να δώσετε σύντομες πληροφορίες για τον καθένα από αυτούς.

Πανελλήνιους δεσμούς ονομάζουμε τους βαθύτερους ηθικούς και πνευματικούς δεσμούς που ένωναν εθνικά τους αρχαίους Έλληνες, παρά τη γεωγραφική και πολιτική τους διαίρεση. Οι δεσμοί αυτοί ήταν η κοινή ονομασία (Έλληνες), η κοινή γλώσσα (ελληνική), καθώς και οι κάθε είδους θρησκευτικοί και πολιτιστικοί δεσμοί.

Οι Έλληνες από παλιά έζησαν χωρισμένοι και δε συγκρότησαν ενιαίο κράτος με τη σημερινή έννοια του όρου. Η επαφή, όμως, με τους άλλους λαούς τους βοήθησε να αποκτήσουν σαφή ιδέα για την ενότητα τους.

Μιλούσαν όλοι, με κάποιες διαφορές φυσικά, την ίδια γλώσσα και λάτρευαν τους ίδιους θεούς.

Ήδη την εποχή αυτή επικρατεί και η ονομασία Έλληνες.

Εκδηλώσεις πανελλήνιου χαρακτήρα.

42. Οι Ολυμπιακοί αγώνες ήταν η πιο μεγάλη συνάντηση των Ελλήνων. Στους αγώνες αυτούς, που γίνονταν κάθε τέσσερα χρόνια, έπαιρναν μέρος μόνο Έλληνες. Επίσημα άρχισαν να τελούνται το 776 π.Χ., έτος το οποίο αργότερα αποτέλεσε τη βάση για τη χρονολόγηση των γεγονότων.

Πριν από τους αγώνες, κήρυκες περιέτρεχαν την Ελλάδα και ανακοίνωναν την επικείμενη έναρξη τους. Γινόταν εκεχειρία, σταματούσαν δηλαδή οι πόλεμοι και μπορούσαν έτσι οι αντιπροσωπείες από τις πόλεις να φθάσουν στην Ολυμπία χωρίς να διατρέξουν κανέναν κίνδυνο.

Ο αθλητής που νικούσε στεφανωνόταν με κλαδί αγριελιάς και κέρδιζε την αγάπη όλων, ενώ θριαμβευτική ήταν και η υποδοχή που του επιφύλασσε η πόλη του. Η είσοδος γινόταν συνήθως πάνω σε άρμα, όχι από την πύλη, αλλά από ένα άνοιγμα του τείχους που το γκρέμιζαν συμβολικά, με την πεποίθηση ότι το κενό στο εξής θα το κάλυπτε ο ίδιος με την ανδρεία του. Στη Σπάρτη μάλιστα ο ολυμπιονίκης αποκτούσε το προνόμιο να πολεμάει στη μάχη δίπλα στον βασιλιά.

Σε όλες τις εποχές οι άνθρωποι αισθάνονταν την ανάγκη να προβλέψουν το μέλλον. Την απάντηση σε αυτό το ερώτημα οι αρχαίοι την αναζητούσαν στα μαντεία. Πιο ονομαστό μαντείο υπήρξε το μαντείο των Δελφών, το οποίο ήταν αφιερωμένο στον Απόλλωνα. Ο θεός αυτός της μαντικής έδινε τους χρησμούς μέσω της ιέρειας Πυθίας. Από τα λόγια της Πυθίας συντάσσονταν οι χρησμοί, οι οποίοι πολλές φορές είχαν αμφίσημο νόημα. Οι απαντήσεις συνάγονταν με πλάγιο (μεταφορικό) τρόπο, γι' αυτό και ο Απόλλωνας ονομαζόταν Λοξίας. Το μαντείο απέκτησε μεγάλη φήμη. Βασιλείς από την Αίγυπτο και τη Λυδία, μάλιστα, είχαν ζητήσει τη βοήθεια του.

Αμφικτιονίες

Οι πόλεις που βρίσκονταν γύρω από ένα ιερό συγκροτούσαν ενώσεις, με σκοπό να ρυθμίζουν *θέματα* που σχετίζονταν με τη λειτουργία και την ασφάλεια του. Οι **ενώσεις** αυτές ονομάζονταν **αμφικτιονίες**. Η πιο γνωστή ήταν η αμφικτιονία των Δελφών. Κάθε πόλη συμμετείχε στην ένωση με δύο αντιπροσώπους, οι οποίοι συνεδρίαζαν δύο φορές τον χρόνο. Τα *θέματα* που συζητούσαν αφορούσαν όχι μόνο το ιερό, αλλά και εκδηλώσεις της κοινωνικής ζωής. Μια *απόφαση* μάλιστα, όπως αυτή που έλεγε ότι η στέρηση νερού για οποιονδήποτε λόγο από μια πόλη αποτελεί πράξη ιεροσυλίας, θεωρείται και σήμερα ως πολύ προοδευτική. Γενικά, οι αποφάσεις των αμφικτιονιών ήταν σεβαστές από όλους.

Πέρσες και Έλληνες: Δύο κόσμοι συγκρούονται, σ. 57-59

43. Ποια τα αίτια και ποια η αφορμή των Περσικών πολέμων;

Τα αίτια των Περσικών πολέμων ήταν η επεκτατική πολιτική των Περσών και η προσπάθεια τους να εξαπλωθούν και στη Δύση, όπως είχαν κυριαρχήσει στην Ανατολή. Στην προσπάθειά τους αυτή το εμπόδιο ήταν οι Έλληνες. Αφορμή στάθηκε η Ιωνική Επανάσταση.

44. Συνέπειες των περσικών πολέμων

- ❑ Μатаιώθηκε η επεκτατική πολιτική των Περσών.
- ❑ Πολλές ελληνικές πόλεις της Μικρής Ασίας ανέκτησαν την ελευθερία τους.
- ❑ Οι νίκες τόνωσαν την αυτοπεποίθηση των Ελλήνων.
- ❑ Ένας άνεμος δημιουργίας έπνευσε και μια νέα περίοδος ανέτειλε. Οι Έλληνες επιδόθηκαν σε έργα ειρήνης και προόδου, που κινούν έως σήμερα τον θαυμασμό.

45. Ποιους ονόμαζαν οι αρχαίοι Έλληνες Βαρβάρους; Γιατί; Τι σημαίνει αυτή η λέξη σήμερα;

Οι αρχαίοι Έλληνες ονόμαζαν Βαρβάρους εκείνους που δεν μιλούσαν την ελληνική γλώσσα και δεν είχαν επαφή με τον ελληνικό πολιτισμό, γιατί αξιολογούσαν ως πολύ σημαντικές για τον άνθρωπο και τη ζωή του όλες τις αξίες που συνδέονταν με τον ελληνικό πολιτισμό. Σήμερα η λέξη «Βάρβαρος» σημαίνει τον απολίτιστο, τον άξεστο, τον τραχύ στους τρόπους.

46. Ποιος ήταν ο Εφιάλτης; Με ποιες σημασίες χρησιμοποιούμε σήμερα τη λέξη;

Ο Εφιάλτης ήταν κάτοικος της περιοχής κοντά στις Θερμοπύλες που πρόδωσε τους Έλληνες, οδηγώντας τους Πέρσες από ένα μονοπάτι στα νώτα των Ελλήνων. Έτσι ο Ξέρξης κατάφερε να τους κυκλώσει πράγμα που έκρινε την έκβαση της μάχης.

Σήμερα χρησιμοποιούμε τη λέξη με τις εξής σημασίες: α) τρομακτικό όνειρο β) οτιδήποτε προκαλεί μεγάλο φόβο και μας πιέζει ψυχικά, γ) συνώνυμο του προδότη.

47. «Τιμή σ' εκείνους όπου στην ζωήν των όρισαν και φυλάγουν Θερμοπύλες». Ποιο το γενικότερο νόημα των στίχων αυτών του Κ. Καβάφη; Στην απόδοση του νοήματος να λάβετε υπόψη τη σημασία των χρόνων «όρισαν» (αόριστος) και «φυλάγουν» (ενεστώτας καθώς και του συνδέσμου «και».

Ο ποιητής εγκωμιάζει εκείνους που πιστεύουν σε ιδανικά, εκείνους που στη ζωή τους είναι γενναίοι και, γενικά, έχουν τίμια και ηθική συμπεριφορά, εκείνους που πιστεύουν σε υψηλές αξίες και συμπεριφέρονται με τρόπο που δείχνει ότι πάνω από όλα βρίσκονται αυτοί οι μεγάλοι σκοποί. Δεν φτάνει όμως ο άνθρωπος να βάζει υψηλούς στόχους και να πιστεύει σε οράματα αλλά και να έχει συνέπεια, εκπληρώνοντας το χρέος του (όχι μόνο να ορίζει Θερμοπύλες, αλλά και να τις «φυλάγει» διαρκώς και χωρίς να τις εγκαταλείπει ποτέ, όπως ο Λεωνίδας). Αυτό, βέβαια δεν είναι καθόλου εύκολο. Όσοι, επομένως, θέτουν ευγενείς στόχους και τους υπερασπίζονται όσοι αντιμετωπίζουν τη ζωή με θάρρος και υπερηφάνεια θεωρούνται άξιοι τιμής.

48. Ποια τα αίτια και τα αποτελέσματα της νίκης των Ελλήνων επί των Περσών;

Τα αίτια της νίκης των Ελλήνων είναι τα εξής :

α) η ενότητα των Ελλήνων,

β) η γενναιότητα τους,

γ) η υπεροχή τους σε ζητήματα στρατηγικής,

δ) ο καλύτερος οπλισμός τους σε σχέση με τον οπλισμό των Περσών,

ε) η ανομοιογένεια του περσικού στρατού,

στ) τα πολύ ισχυρότερα κίνητρα που είχαν οι Έλληνες σε σχέση με τους Πέρσες (οι Έλληνες αγωνίζονταν "υπέρ βωμών και εστιών")

Τα αποτελέσματα της νίκης των Ελλήνων ήταν :

α) η ματαίωση της επεκτατικής πολιτικής των Περσών,

β) η ανάκτηση της ελευθερίας πολλών ελληνικών πόλεων της Μικρός

γ) γενικότερα, η κατοχύρωση της ελευθερίας των Ελλήνων και η ενασχόληση τους με έργα προόδου,

δ) η τόνωση της αυτοπεποίθησης των Ελλήνων,

ε) η ενίσχυση των δεσμών και της ενότητας των Ελλήνων.

Η οριστική απομάκρυνση της περσικής επίθεσης, σ. 60-62

Τα γράμματα, σ. 63-64

49.

Η τέχνη, σ. 65-67

50. Ποιοι αρχιτεκτονικοί ρυθμοί διαμορφώνονται κατά τα αρχαϊκά χρόνια και ποια τα χαρακτηριστικά τους ;

Οι ναοί της αρχαϊκής περιόδου χτίζονται σε δύο ρυθμούς, τον δωρικό που διαμορφώθηκε στα δωρικά κέντρα της Πελοποννήσου και τον ιωνικό στα ιωνικά κέντρα του Αιγαίου και της Μικρός Ασίας.

Οι ρυθμοί ξεχωρίζουν προπάντων από τους κίονες.

Ο **δωρικός** είναι πιο κοντός, βαρύς και αυστηρός, ενώ ο **ιωνικός** είναι ψηλότερος, κομψότερος με πλούσια διακόσμηση στην επάνω απόληξη του -στο κιονόκρανο-, που αναγνωρίζεται εύκολα από τις έλικες στις οποίες καταλήγει. Ανάγλυφα και ολόγλυφα λιοντάρια και μυθολογικά τέρατα, καθώς και μυθολογικά θέματα διακοσμούν συχνά το επάνω μέρος των ναών.

51. Τύποι αγαλμάτων

Οι ανθρώπινες μορφές παριστάνονται από την αρχή τυποποιημένες και ακίνητες. Οι νεαροί άνδρες - **κούροι**- παριστάνονται ορθοί, γυμνοί, με καλογυμνασμένα σώματα και πλούσια κόμη·

Οι νεαρές κοπέλες -**κόρες**-ορθές, κομψά ντυμένες, καλοχτενισμένες, στολισμένες με πλήθος κοσμημάτων, οι άρχοντες και οι αξιοσέβαστες γυναίκες (οικοδέσποινες και ιέρειες) καθιστοί σε θρόνους και σκαμνιά· οι συμποσιαστές μισοξαπλωμένοι σε ανάκλιτρα.

Υπάρχουν επίσης αγάλματα ντυμένων κούρων, κούρων με προσφορές στους θεούς (ανάθετες), ιππέων, πολεμιστών, μυθικών τεράτων, όπως οι σφίγγες και οι σειρήνες, προσωποποιήσεων της ιδέας της νίκης (Νίκες), διαφόρων ζώων (λιοντάρια, άλογα, πουλιά κ.ά.).

Δε λείπουν βέβαια και τα αγάλματα θεών. Οι νεότεροι παριστάνονται όπως οι κούροι (Απόλλωνας) και οι κόρες (Αθηνά, Άρτεμη, Ήρα), ενώ οι θεοί που βρίσκονταν σε ώριμη ηλικία (Δίας, Διόνυσος), όπως οι ντυμένοι κούροι. Ωστόσο, οι θεοί διακρίνονται εύκολα από τα χαρακτηριστικά σύμβολα της θεϊκής δύναμης τους: τόξο, βέλος ή μουσικό όργανο για τον Απόλλωνα, κεραυνός για τον Δία κ.ά.

Όλες οι μορφές στέκουν ακίνητες απέναντι στον θεατή, με μόνο σημάδι κίνησης την προβολή του αριστερού ποδιού, και δράσης, ανάλογα με το θέμα, το λύγισμα των χεριών.

Σπουδαία έργα τέχνης είναι και οι ανάγλυφες επιτάφιας πλάκες -**επιτύμβιες** στήλες.

52. Ποιες τεχνικές κυριαρχούν στην διακόσμηση των αγγείων;

Μία σπουδαία τεχνική, επηρεασμένη από τη διακόσμηση των χάλκινων αγγείων, είναι η **μελανόμορφη**, στην οποία οι μορφές και τα κοσμήματα βάφονται ολόμαυρα πάνω στην κοκκινωπή επιφάνεια των αγγείων, ενώ οι λεπτομέρειες δηλώνονται με χάραξη.

Η **ερυθρόμορφη** τεχνική είναι η αντίστροφη της μελανόμορφης. Τώρα οι μορφές είναι κόκκινες πάνω στη μαύρη γυαλιστερή επιφάνεια των αγγείων. Πλήθος νέων διακοσμητικών θεμάτων, σκηνές από την καθημερινή και τη θρησκευτική ζωή, αλλά κυρίως από τη μυθολογία, διακοσμούν τις επιφάνειες των ποικιλόμορφων μικρών και μεγάλων αγγείων και στις δύο τεχνικές.

Η ηγεμονία της Αθήνας (470-431 π.Χ.) σελ. 68

Το δημοκρατικό πολίτευμα σταθεροποιείται.

Ο Περικλής και το δημοκρατικό πολίτευμα σ. 71-72

53. Με ποια μέτρα ο Περικλής προχωρεί στον εκδημοκρατισμό του αθηναϊκού πολιτεύματος;

- ❑ Καθιερώνει τη μισθοφορία, ένα είδος οικονομικής ενίσχυσης για τους απορότερους, ώστε να μπορούν, απερίσπαστοι, να παρακολουθούν τις συνεδριάσεις της Εκκλησίας του Δήμου και να ασκούν τα πολιτικά τους δικαιώματα.
- ❑ Ακόμη και οι φτωχότεροι είχαν τη δυνατότητα να καταλαμβάνουν πολιτειακά αξιώματα.
- ❑ Επιπλέον, η Πολιτεία αναπτύσσει θεσμούς κοινωνικής προστασίας και πληρώνει, για τους απόρους, το αντίτιμο του εισιτηρίου τους για την είσοδο τους στο θέατρο (**θεωρικά χρήματα**).
- ❑ Αφαίρεσε από το συντηρητικό Άρειο Πάγο κάθε πολιτική εξουσία καθώς και την αποκλειστικότητα στην απονομή της δικαιοσύνης (από κοινού με τον Εφιάλτη)

Η λειτουργία του πολιτεύματος. Οι Λειτουργίες, σ. 73-74

54. Ποιον σκοπό εξυπηρετούσε ο θεσμός των λειτουργιών στην αρχαία Αθήνα; Ποιες οι σημαντικότερες;

Η αθηναϊκή Πολιτεία, είχε ανάγκη από χρήματα. Η συντήρηση του στόλου, η οργάνωση μεγαλοπρεπών εορτών, το **ανέβασμα** πολυπρόσωπων θεατρικών παραστάσεων, η αποστολή πρεσβειών σε πανελλήνιες εορτές απαιτούσαν τεράστια οικονομική δαπάνη.

Η Αθήνα, με ένα ευφυές φορολογικό σύστημα, τις **λειτουργίες**, υποχρέωνε τους οικονομικά ισχυρούς Αθηναίους να προσφέρουν τα αναγκαία χρήματα .

Οι κυριότερες λειτουργίες ήταν:

- ❑ η **τριηραρχία**, δηλαδή η προσφορά χρημάτων από έναν ή περισσότερους ιδιώτες για τη συντήρηση ενός κρατικού πλοίου·
- ❑ η **χορηγία**, δηλαδή η ανάληψη της δαπάνης για το **ανέβασμα** μιας θεατρικής παράστασης που θα λάμβανε μέρος σε δραματικούς αγώνες·
- ❑ η **γυμνασιαρχία**, δηλαδή η καταβολή των εξόδων για τη διατροφή και την εκγύμναση αθλητών που θα έπαιρναν μέρος σε «γυμνικούς αγώνες»·
- ❑ η **εστίαση**, δηλαδή η παροχή από έναν πλούσιο πολίτη των χρημάτων για την παράθεση δημόσιου γεύματος στα μέλη της φυλής του σε περίοδο εορτών ή αγώνων.

Ηγεμονικοί ανταγωνισμοί και κάμψη των ελληνικών πόλεων (431-362 π.Χ.)

55. Τα αίτια και οι αφορμές του Πελοποννησιακού πολέμου .

• Τα **αίτια** της σύγκρουσης ήταν κυρίως δύο:

- α) Αθηναίοι και Κορίνθιοι διεκδικούσαν την οικονομική κυριαρχία στο Ιόνιο και την Αδριατική. Οι Κορίνθιοι, σύμμαχοι των Σπαρτιατών, τους έπεισαν να κηρύξουν τον πόλεμο κατά της Αθήνας,
- β) Αθήνα και Σπάρτη ήταν πόλεις μεγάλες διαφορές στο πολιτικό τους σύστημα. Η Σπάρτη έβλεπε με καχυποψία την αυξανόμενη δύναμη της Αθήνας. Η σύγκρουση ήταν αναπόφευκτη.

Οι **αφορμές** του πολέμου ήταν κυρίως τρεις:

- α) η διαμάχη Κορίνθου και Κέρκυρας για την Επίδαμνο,
- β) η αποστασία της Ποτίδαιας από την Αθηναϊκή Συμμαχία και
- γ) το Μεγαρικό ψήφισμα, με το οποίο οι Μεγαρείς αποκλείονταν από τα λιμάνια της Αθηναϊκής Συμμαχίας.

Φάσεις (περίοδοι) του πολέμου

Ο Αρχιδάμειος πόλεμος (431-421 π.Χ.), σ. 83-85

Η εκστρατεία στη Σικελία (415-413 π.Χ.)

Ο Δεκελεικός πόλεμος (413-404 π.Χ.), σ. 86-88

56. Ποιοι είναι οι όροι της ειρήνης με την οποία τελειώνει ο πελοποννησιακός πόλεμος;

Οι όροι της ειρήνης είναι :

- α) Οι Αθηναίοι να παραδώσουν όλα τους τα πλοία εκτός από 12.
- β) Να κατεδαφιστούν τα Μακρά τείχη και τα τείχη του Πειραιά.
- γ) Να επανέλθουν όλοι οι εξόριστοι πολιτικοί .
- δ) Οι Αθηναίοι να ακολουθούν τους Σπαρτιάτες και να έχουν τους ίδιους εχθρούς και φίλους.

57. Ποιες οι συνέπειες του Πελοποννησιακού πολέμου;

- ❑ Πόλεις έχουν ερειπωθεί,
- ❑ η ύπαιθρος έχει εγκαταλειφθεί από τους κατοίκους της,
- ❑ οι νεκροί ανέρχονται σε χιλιάδες.
- ❑ ο πόλεμος έχει διαβρώσει και τον ψυχικό κόσμο των ανθρώπων.
- ❑ Οι ηθικές αξίες έχουν καταρρεύσει, οι κοινωνικές δομές έχουν ανατραπεί,
- ❑ η θρησκευτική πίστη έχει αντικατασταθεί από την αμφισβήτηση.
- ❑ Ακόμη, ο πόλεμος αυτός έχει επιτρέψει στους Πέρσες να αναμειχθούν στα ελληνικά πράγματα.

Η ανάπτυξη της Μακεδονίας

Αλέξανδρος. Η κατάκτηση της Ανατολής, σ. 100-101

Το έργο του Αλέξανδρου, σ. 102-103

58. Ο Αλέξανδρος συνειδητοποίησε ότι έπρεπε να εφαρμόσει μια πολιτική που θα την αποδέχονταν όλοι οι κατακτημένοι λαοί.

Ποια μέτρα πήρε για την υλοποίηση αυτής της πολιτικής του ;

- Στο στρατό εντάσσονται νεαροί Πέρσες.
- Διατηρείται η διοικητική διαίρεση της περσικής αυτοκρατορίας.
- Υιοθετούνται ορισμένα έθιμα της περσικής αυλής.
- Προωθούνται οι μεικτοί γάμοι μεταξύ Ελλήνων και Περσών.

59. Ποια η συνεισφορά του Αλέξανδρου στον πολιτισμό ;

- Ιδρύει νέες πόλεις στα κατακτημένα εδάφη, στις οποίες αρχικά εγκαθίστανται Έλληνες στρατιώτες, αργότερα όμως συρρέουν Έλληνες από την Ελλάδα και τη Μικρά Ασία. Στις πόλεις αυτές ανθεί ο ελληνικός πολιτισμός.
- Δίνεται ιδιαίτερο βάρος στην ανάμειξη των Ελλήνων με τους λαούς της Ασίας.

Στόχος η δημιουργία ενός «αρμονικού συνόλου».- Ο ίδιος παντρεύεται τη Ρωξάνη (από τη Βακτριανή).

- Περισσότεροι από δέκα χιλιάδες στρατιώτες παντρεύονται Περσίδες, ενώ σαράντα χιλιάδες παιδιά των Περσών μαθαίνουν ελληνικά.
- Φέρνει στην Ασία καλλιτέχνες από την Ελλάδα (Λύσιππος, Απελλής). Οργανώνει αγώνες μουσικούς και γυμναστικούς.
- Εφαρμόζει την ανεξιθρησκία.
- Διαδίδει τον ελληνικό τρόπο ζωής.
- Αναγνωρίζει την ισότητα των λαών

60. Ποια μέτρα πήρε για οικονομική ανάπτυξη της αυτοκρατορίας του;

- Προωθεί τις οικονομικές ανταλλαγές ανάμεσα στα διαφορετικά τμήματα τη αυτοκρατορίας με στόχο την οικονομική ανάπτυξη.
- Καθιστά τα μακεδονικά νομίσματα κυρίαρχα στην αυτοκρατορία.
- Κατασκευάζει πολλά δημόσια έργα.

61. Ο Αλέξανδρος χαρακτηρίστηκε "Μέγας". Δικαιολογήστε το χαρακτηρισμό με βάση το έργο του .

Ο Αλέξανδρος δίκαια θεωρείται "Μέγας" γιατί :

- Κατάφερε να κατακτήσει τόσους λαούς και να δημιουργήσει μια τεράστια αυτοκρατορία , ένα έργο που ήταν ιδιαίτερα δύσκολο για την εποχή εκείνη.
- Πέτυχε να συμφιλιώσει τους κατακτητές με τους κατακτημένους με την αντιρατσιστική πολιτική

του , δηλ.

- Εφάρμοσε τους μεικτούς γάμους
 - Στρατολόγησε Πέρσες μισθοφόρους
 - Διατήρησε έθιμα της περσικής αυλής
- Κατάφερε να αναπτύξει οικονομικά αυτήν την απέραντη αυτοκρατορία
- Πέτυχε να διαδώσει τον ελληνικό τρόπο ζωής και τον ελληνικό πολιτισμό και να εκπολιτίσει τους λαούς
- Βοήθησε στην ανάπτυξη των επιστημών με επιστήμονες ερευνητές που πήρε μαζί του

Οι τέχνες και τα γράμματα την κλασική εποχή

Η αρχιτεκτονική των κλασικών χρόνων, σ. 111-112

Αντώνης Πηλαβάκης

Ακολουθεί η Ιστορία της Κύπρου

II. ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ, ΥΑΠ

Προϊστορία

Νεολιθική - Χαλκολιθική εποχή, σ. 4-11

1. Σε ποια εποχή ανήκει ο οικισμός της Χοιροκοιτίας, ποιο ήταν το κριτήριο της επιλογής του τόπου του οικισμού και γιατί; (σελ. 4)

Εποχή του χαλκού, σ. 12-21

2. Για ποιους λόγους εγκαταστάθηκαν οι Μυκηναίοι στην Κύπρο και ποια στοιχεία μαρτυρούν τον εξελληνισμό του νησιού; (σελ. 18)

Οι Μυκηναίοι εγκαταστάθηκαν στην Κύπρο για τους εξής λόγους:

- για την στρατηγική θέση της Κύπρου και για τον χαλκό της
- Τα στοιχεία που μαρτυρούν τον εξελληνισμό του νησιού είναι τα εξής:
- η γλώσσα (μυκηναϊκή-ελληνική)
 - η θρησκεία (δωδεκάθεο)
 - θεσμοί (ταφή, άρμα, κ.λ.π)
 - έθιμα
 - τέχνη

3. Ποιοι λόγοι οδήγησαν τους Έλληνες να εκστρατεύσουν στην Κύπρο στα μέσα του 5ου αι. π.Χ.. Ποιες προσπάθειες έγιναν και πού κατέληξαν; (σελ.36)

Οι λόγοι που οδήγησαν τους Έλληνες να εκστρατεύσουν στην Κύπρο στα μέσα του 5ου αι. π.Χ. είναι:

- Για να εκδιώξουν τους Πέρσες από ελληνικές περιοχές, ανάμεσα στις οποίες ήταν και η Κύπρος.

- Για την στρατηγική θέση του νησιού.

Η πρώτη εκστρατεία επιχειρήθηκε το 478 π.Χ. Οι Έλληνες απέπλευσαν για Βυζάντιο, κι έτσι οι Πέρσες έγιναν πάλι κύριοι του νησιού.

Η δεύτερη εκστρατεία έγινε το 469 π.Χ περίπου. Η απελευθέρωση της Κύπρου φαινόταν πραγματοποιήσιμη.

Η τρίτη εκστρατεία το 450-449 π.Χ. οι Αθηναίοι απελευθέρωσαν τους Σόλους και πολιορκήσαν το Κίτιο. Στη συνέχεια οι Έλληνες νίκησαν τον στόλο των Περσών και των Φοινίκων.

Το αποτέλεσμα ήταν αρνητικό. Η νίκη που πέτυχαν κατά τη ναυμαχία στ' ανοιχτά της Σαλαμίνας οδήγησε στην υπογραφή της "ειρήνης του Καλλία." Οι Αθηναίοι εγκατέλειπαν κάθε διεκδίκηση τους πάνω στην Κύπρο.

Ιστορικοί χρόνοι . Κυπροαρχαϊκή εποχή

Κατακτητές της Κύπρου, σ. 26-27

Πολιτισμός, σ. 28-29

Σαλαμίνα, σ. 30-31

Κυπροκλασική εποχή

Η επανάσταση του Ονήσιλου, σ. 32-35

4. Ποια τα αίτια της επανάστασης του Ονήσιλου εναντίον των Περσών, ποιο το αποτέλεσμα και ποιες οι συνέπειες της επανάστασης για το νησί;

Τα αίτια της επανάστασης του Ονήσιλου εναντίον των Περσών ήταν οι δυσβάστακτοι φόροι που πλήρωναν οι Κύπριοι και η στέρηση της ελευθερίας τους .

Αποτέλεσμα ήταν η ήττα των Κυπρίων στον κάμπο της Σαλαμίνας και παρά το ότι οι Ίωνες καταναυμάχησαν τους Φοίνικες στη θάλασσα η επανάσταση έληξε άδοξα. Ο Ονήσιλος πέθανε στο πεδίο της μάχης.

Συνέπειες : Ο περσικός ζυγός έγινε σκληρότερος .Συγκεκριμένα ο Δαρείος αντικατέστησε σ' όλες τις πόλεις τους φιλέλληνες βασιλιάδες με περσόφιλους δυνάστες .Ακόμα καλλιέργησαν την εχθρότητα ανάμεσα στους Κύπριους και τους Φοίνικες εφαρμόζοντας την τακτική του "διαίρει και βασίλευε" καθώς οι Φοίνικες απόκτησαν ανώτατα αξιώματα σε πολλές κυπριακές πόλεις.

Επιχειρήσεις Ελλήνων για απελευθέρωση — Κίμων, σ. 36

5. α) Για ποιον και σε ποια περίπτωση ειπώθηκε η φράση «και νεκρός ενίκα». Ποια σημασία είχε; (σελ.36)

β) Ποιου Αθηναίου στρατηγού η προτομή βρίσκεται στην παραλία των Φοινικούδων της Λάρνακας και γιατί τον τίμησε η πόλη; (σελ. 36)

Η φράση αυτή ειπώθηκε για τον Κίμωνα όταν κατά την πολιορκία του Κιτίου αρρώστησε και πέθανε .Οι Αθηναίοι όμως για να μην πέσει το ηθικό των στρατιωτών κράτησαν το θάνατο του μυστικό από τους Αντώνης Πηλαβάκης

στρατιώτες. Στη ναυμαχία που ακολούθησε στη Σαλαμίνα ο αθηναϊκός στόλος νίκησε το στόλο των Περσών και των Φοινίκων. Η νίκη αυτή αποδόθηκε στον Κίμωνα που αν και νεκρός νίκησε καθώς οι στρατιώτες πιστεύοντας πως ο αρχηγός τους είναι ζωντανός πολεμούσαν πολύ γενναία.

β) Του Κίμωνα, γιατί πολέμησε και σκοτώθηκε εκεί στην προσπάθεια απελευθέρωσης του Κιτίου από τους Πέρσες.

Ευαγόρας Α', βασιλιάς της Σαλαμίνας, σ. 38-39

6. Ποιοι ήταν οι στόχοι της εσωτερικής πολιτικής του Ευαγόρα και με ποια συγκεκριμένα μέτρα υλοποίησε αυτούς τους στόχους;

Κύριο μέλημα του Ευαγόρα ήταν ν' αναπτύξει τη Σαλαμίνα σε όλους τους τομείς, τον οικονομικό, τον πολιτικό, τον πολιτιστικό. Ιδιαίτερη σημασία έδωσε στην εδραίωση φιλελληνικού πνεύματος. Φρόντισε για την ενδυνάμωση και την προβολή του ελληνικού τρόπου ζωής και του ελληνικού πολιτισμού γενικότερα στη Σαλαμίνα και ολόκληρη την Κύπρο. Πνευματικοί άντρες από την Αθήνα προσκαλούνται στην αυλή του Ευαγόρα για να διδάξουν φιλοσοφία, ρητορική κ.ά. Δημιουργείται έτσι έδαφος για πνευματική παραγωγή που επεκτείνεται και σε άλλες πόλεις της Κύπρου. Δημιούργησε εμπορική αγορά, λιμάνι, περιτείχισε την Σαλαμίνα, έφτιαξε τείχη, στόλο και δημόσια κτίρια. Φρόντισε ιδιαίτερα για την εδραίωση του φιλελληνισμού δίνοντας έμφαση στους γάμους με Ελληνίδες και στην οικειοποίηση ελληνικών εθίμων.

Το πολιτικό έργο του Ευαγόρα, σ. 40-41

7. Ποιο ήταν το πολιτικό ιδεώδες του Ευαγόρα; Με ποιες ενέργειες προσπάθησε να το υλοποιήσει;

Πολιτικό ιδεώδες του Ευαγόρα ήταν η δημιουργία ενός ενιαίου κυπριακού κράτους απαλλαγμένου από την περσική κυριαρχία.

Προσπάθησε σε συνενώσει όλα τα κυπριακά βασίλεια κάτω από την εξουσία του σε κοινό αγώνα κατά των Περσών. Συνάντησε την αντίσταση της Αμαθούντας, των Σόλων και του Κιτίου που ζήτησαν τη βοήθεια των Περσών. Τελικά όμως κατάφερε να υποτάξει και αυτά τα βασίλεια κάτω από τη δική του εξουσία. Σύναψε συμμαχία με τους Αθηναίους και τους Αιγυπτίους. Επιχείρησε να συνάψει συμμαχία και με άλλους ισχυρούς ηγεμόνες των χρόνων αυτών.